

DISCUSSIEDOSSIER

EMANCIPATIEBELEID:

GOEDE BEDOELINGEN EN WEERBARSTIGE PRAKTIJKEN

Yvonne Benschop en Trudi Nederland

Het lijkt wel of emancipatie tegenwoordig een vies woord is, een e-woord, vergelijkbaar met het f-woord. Je kunt het maar beter niet in de mond nemen. Het woord emancipatie heeft in ieder geval beslist aan populariteit ingeboet. Gapend verwijdert iedereen zich van het beleidstoneel. Maar dit beleidsterrein heeft een bijzonder karakter voor genderstudies en de redactie hecht aan reflectie op het beleid dat gevoerd wordt om verandering te brengen in de sekseverhoudingen.

De plannen voor dit discussiedossier zijn ontstaan in de verkiezingstijd in het voorjaar van 1998. In die verkiezingstijd bleef het opvallend stil over emancipatie. Politieke discussies over de voortgang van het emancipatiebeleid hebben de media niet of nauwelijks gehaald. Al jaren wordt in emancipatiekringen betoogd dat emancipatie onderaan de politieke agenda staat en dat het emancipatiebeleid de wind tegen heeft. Het verdwijnen van de Emancipatieraad en de omarming van nieuwe termen zoals gender en diversiteit wijzen in ieder geval op een tijdperk waarin 'emancipatie' niet langer een paraplu-functie vervult. Emancipatie herinnert eerder aan de idealen van maakbaarheid, keuzevrijheid en gelijkheid uit de jaren zeventig. In het tijdperk van de maakbare samenleving werd emancipatie een terrein waarop beleid gevoerd kon worden, teneinde 'iets te doen' aan de verhoudingen tussen vrouwen en mannen. Wat en hoe, door wie en voor wie, de vorm en de inhoud van het beleid dat het emancipatieproces moest bespoedigen, zijn sindsdien onderwerp van discussie geweest onder wetenschappers, ambtenaren, ontwerpers en uitvoerders van beleid en ook onder de vrouwen die er onderwerp van waren.

Positieve actie is hiervan een duidelijk voorbeeld. Het domineerde midden jaren tachtig nog als strategie; voor velen was het dé manier om het emancipatiebeleid

in de praktijk vorm en inhoud te geven. Inmiddels is positieve actie in diskrediet geraakt, mede door de acties van vrouwen zelf. Zij wilden geen voorrangspositie op grond van hun sekse, omdat ze dat stigmatiserend vonden en omdat het hun kwaliteit in twijfel zou trekken. In het personeelsbeleid van organisaties is positieve actie veelal gestagneerd of verdwenen. Bovendien wordt in veel organisaties het emancipatiebeleid gemarginaliseerd en ondergeschikt gemaakt aan dringender zaken zoals reorganisaties en fusies. Daarnaast verschuift de aandacht ook naar andere groepen zoals allochtonen, ouderen en jongeren, waarbij dikwijls weer uit het oog wordt verloren dat het onder die groepen ook om vrouwen en mannen gaat.

Beleid en theorie zijn met hun tijd meegegaan en daardoor weggeraakt van de idealen van weleer. Dat brengt emancipatie in de problemen. In het beleid zorgt de tendens van individualisering ervoor dat de focus verlegd moet worden van groepen naar individuen: 'beleid op maat' is de nieuwe slogan. Daardoor verdwijnt de ongelijkheid in sociale posities van (groepen) vrouwen en mannen uit beeld, terwijl die ongelijkheid van oudsher de legitimatie vormde voor het emancipatiebeleid. In de theorie zijn het denken over groepen en het idee van de maakbaarheid van sekseverhoudingen eveneens in een ander daglicht komen te staan onder invloed van het postmodernisme. Maakbaarheid gaat moeizaam samen met contextuele machtsconstructies en gefragmenteerde identiteiten.

Daar komt nog bij dat het emancipatiebeleid het ook niet makkelijk goed kan doen. Zoals Mieke Verloo opmerkt in haar bijdrage aan dit dossier reproduceren veel auteurs op dit terrein de kommer en kwel. Het emancipatieproces gaat altijd te traag en krijgt altijd te weinig prioriteit. Successen worden zelden geclaimd op

dit terrein en verliezen het altijd van de overtuiging dat het beter kan. Die kritische boventoon wekt de indruk dat de ontwikkelingen negatief zijn en dat emancipatie inderdaad op sterven na dood is.

Maar het is mogelijk om een tegenwicht te bieden aan deze sombere geluiden. Het emancipatieterrein is geprofessionaliseerd en emancipatiewerksters profileren zich steeds duidelijker als een beroepsgroep. Ondanks individualisering en schuivende prioriteiten blijft emancipatie in de politieke arena een breed gedragen issue; zo besteden de meeste politieke partijen in hun programma's aandacht aan het onderwerp. En hoewel ook partijpolitieke redenen ten grondslag hebben gelegen aan de recente benoeming van een staatssecretaris voor emancipatiezaken, geeft dit de politieke lobby de komende jaren meer mogelijkheden. Vlaanderen heeft zelfs een eigen minister voor emancipatiezaken.

Is emancipatie als beleidsterrein nu hoopvol en levendig of somber en perspectiefloos? Zoals dikwijls zal het antwoord ergens in het midden liggen. In dit discussiedossier treft u in drie bijdragen kritische geluiden aan, maar gelukkig ook hoopvol stemmende zaken. De drie auteurs zijn jarenlang actief op dit terrein, zowel in de voorbereiding en actieve vormgeving van onderdelen van beleid als in de reflectie op en evaluatie van dit beleid. Zij hanteren daardoor alledrie een helikopterstandpunt en schetsen vrijelijk de algemene ontwikkelingen in de banksector, universiteiten en de overheidssector, waardoor een helder beeld ontstaat over de praktijk van het emancipatiebeleid in de drie sectoren: de overheid, de wetenschappen en het bedrijfsleven. Deze schetsen laten een aantal hoopvolle en vernieuwende kanten van de benadering van 'emancipatie' in de praktijk zien, waarbij duidelijk wordt dat vernieuwing samenvalt met de positie en analyse van de auteurs zelf. Zij leveren door hun analyse de belangrijkste voorwaarden voor de voortgang van het beleid.

De bijdrage van *Ali Braam* over het emancipatieproces in een grote bank toont aan hoe stapje voor stapje haar benadering van de ongelijke deelname van vrouwen en mannen is veranderd. Het is een mooi voorbeeld van de verschuiving van sekse naar gender in de praktijk. Vrouwen zijn niet langer het centrum van het probleem, in plaats daarvan staan bij Braam de beelden over stereotype vrouwelijke en mannelijke rollen van mannelijke managers centraal. Bovendien laat Braam zien hoe een aantal organisatorische knelpunten de ongelijke sekseverhoudingen reproduceert. Hierdoor legt zij de invulling van het toekomstige emancipatiebeleid in het bankwezen niet eenvoudig bij een stimuleringsbeleid richting vrouwelijke werknemers, maar zoekt ze aanknopingspunten bij het krachtenveld in de praktijk van de bankwereld. Vrouwen zijn in deze strategie niet langer probleemgroep, maar fungeren als krachtige meespelers.

Mineke Bosch schetst een vernieuwende tendens in de universitaire praktijk. Waar lange tijd het cijfermateriaal over de functieverdeling tussen vrouwelijk en mannelijk personeel de legitimatie was voor een papieren positief actiebeleid, daar is nu het begin te zien van een focus op het functioneren van de wetenschap als organisatorische praktijk die ongelijke sekseverhoudingen reproduceert en zelfs produceert. De verschuiving van een sekse- naar een genderbenadering is in deze discussiebijdrage helder uiteengezet. Bosch zoekt de nieuwe strategische impulsen voor het emancipatiebeleid bij de structuur van het wetenschapsbedrijf: emancipatie zou een integraal onderdeel moeten zijn van de kwaliteitszorg van een universiteit. Voor de uitwerking en implementatie van deze kwaliteitszorg doet zij een aantal aanbevelingen.

Het emancipatiebeleid van de overheid is al heel lang voer voor kritische feministische wetenschappers, stelt *Mieke Verloo* in haar bijdrage vast. Zij wil zich niet scharen in deze rij van critici en kiest ervoor om te pendelen tussen kritiek op en ontwerp van beleid. Juist deze positie heeft een vernieuwende impuls, aangezien Verloo door een reflectie op toegepast evaluatie- en opdrachtonderzoek komt tot een theoretische aanvulling van het kader van het emancipatiebeleid, namelijk een brede betekenis van het begrip burgerschap. Verloo wil hiermee stof leveren voor een nieuwe serieuze dialoog tussen beleid en wetenschap.

De redactie wil een bijdrage leveren aan de reflectie op het emancipatiebeleid door dit emancipatiedossier te vervolgen met een serie artikelen over genderstudies en emancipatiebeleid. De rode lijn daarin is de vraag in hoeverre 'emancipatie' als politiek strategisch vraagstuk in relatie staat (of heeft gestaan) met theoretische ontwikkelingen in ons vakgebied. Bij deze nodigt de redactie auteurs uit om deel te nemen aan deze discussie over vernieuwende, strategische en inhoudelijke impulsen voor emancipatiebeleid in heden en verleden op allerlei terreinen. De redactie wil met name ook onze Vlaamse lezers uitnodigen te reflecteren over de ontwikkelingen in Vlaanderen, aangezien tot nu toe vooral het Nederlandse beleid aan de orde is.